

RĂSPUNSURI SOCIALE LA TRANSFORMĂRI ÎN EUROPA CENTRAL-ESTICĂ*, Seminar internațional anual, Praga, 14—16 mai 1993

Schimbările de natură economică, socială și politică din fostele țări socialiste reprezintă o nouă provocare pentru știință, așa cum, la rândul lor, au fost și mișcările revoluționare de înlăturare a vechilor regimuri. Într-adevăr, ceea ce se întâmplă acum în această parte a lumii reprezintă o experiență cu totul inedită, în fiecare zi, dacă ne putem exprima astfel, se adaugă noi elemente, nebănuite anterior, la problematica deosebit de complexă a tranziției. În acest context, inițiativa organizării unei serii de seminarii (ateliere) în care să se abordeze răspunsurile sociale la transformări este mai mult decât binevenită. Încă de anul trecut (la care nu au fost cercetători din România, dar s-au prezentat comunicări despre România, cum a fost aceea a prof. Richard Rose) la Seminarul de la Praga au fost analizate o serie de aspecte ale tranziției și răspunsurile sociale la transformări, cum ar fi șomajul, modele noi de inegalitate, economia paralelă, migrația internațională, schimbări la nivelul grupului familial, răspunsuri de politică socială. Lucrările acestei prime întâlniri sunt publicate de acum în volumul „*Societies in Transition: East-Central Europe Today*, Prague Papers on Social Responses to Transformation vol. 1, A, Central European University Publication, April, 1993. O concluzie majoră a Seminarului (ediția I) a fost aceea că perioada de tranziție se dovedește a fi de lungă durată, iar costurile sociale sunt deosebit de mari. În condițiile de extremă incertitudine noile guverne, lipsite de experiență, au întreprins diferite acțiuni de schimbare adesea fără informații sau cu informații neadevurate sau fără mijloace corespunzătoare pentru monitorizarea consecințelor politicilor adoptate. La rândul său, populația a trebuit să se adapteze la noile circumstanțe, iar suportul relativ înalt pentru transformări suferă o anumită erodare.

Cât privește comunicarea prof. Rose de la Universitatea Strahelyde, Glasgow, intitulată „*Cine are nevoie de protecție socială în Europa de Est. O analiză empirică succintă a cazului României*”, ar merita un comentariu amplu. Ne vom rezuma însă la câteva remarci. Autorul ia în considerare 7 categorii de surse de venit (sau economii, portofolii) grupate în trei tipuri: **a.** economia oficializată, legală, monetizată, la care participă 78% din gospodării, iar împreună cu pensionarii nu mai puțin de 96% din gospodării; **b.** economiile sociale, nemonetizate, alegate (nereglementate) producerea în gospodărie a bunurilor pentru consumul propriu și reparațiile (69%) ajutoare de la prieteni și rude (56%) ajutoare de la diferite cunoștințe, prietenii prietenilor (48%); **c.** economiile nerecunoscute (un civil), ilegale, monetizate — primirea sau plată de bacșișuri, mită (60%), participare la economia secundară (21%), traficarea valutei străine (17%)**. În schimb nu se fac referiri la cuantumul veniturilor din diferite surse. De asemenea, este cu totul surprinzător faptul că nu se face distincție între *a da* și respectiv *a primi* bacșișuri, mită etc. Dar acest lucru este esențial în determinarea veniturilor unei persoane și a unei gospodării implicate în astfel de activități.

* În perioada 14—16 mai 1993 s-a desfășurat la Praga Al doilea seminar internațional anual organizat de Departamentul de Sociologie și Politologie al Universității Central Europene (director Claire Wallace) și Departamentul de Științe Sociale Aplicate și de Cercetare Socială al Universității din Oxford (director prof. Stein Ringen). Seminarul a reunit cercetători din țări ale Europei Central-Estice (Cehia, Bulgaria, Polonia, România, Slovacia, Ungaria; era anunțat și un cercetător din Albania, dar care nu a participat la lucrări) și din țări occidentale (Marea Britanie, Franța), cu scopul de a prilejui cercetătorilor din domeniul economiei, sociologiei și politologiei să comunice și să discute rezultatele cercetărilor lor referitoare la tranziția din fostele țări socialiste europene. Lucrările seminarului sunt astfel organizate încât să permită o dezbatere cât mai aprofundată: **a.** comunicările sunt astfel organizate încât să permită o dezbatere cât mai aprofundată; **b.** în timpul seminarului autorul are la dispoziție 15 minute pentru prezentare; **c.** comunicarea este analizată de către un participant dinainte desemnat (comentator); **d.** urmează întrebări, observații, comentarii și puncte de vedere ale tuturor participanților.

** Sunt utilizate datele unei cercetări realizate de IRSOP în decembrie 1991, ca parte a Barometrului organizat de Societatea Paul Lazarsfeld din Viena.

Reține atenția o afirmație cu caracter general potrivit căreia se așteaptă ca pe termen lung gospodăriile din România să beneficieze de programele de ajustare și revenirea la creșterea economică, dar această ajustare va impune costuri temporare majore pentru unele gospodării, ceea ce necesită măsuri adecvate de protecție socială pentru grupurile cele mai expuse riscului : șomerii și cei cu mari șanse de a deveni șomeri, persoanele vârstnice și persoanele active cu venituri mici.

Prof. Rose recomandă reducerea numărului de șomeri, menținerea în funcție a serviciilor sociale și îmbunătățirea calității prestațiilor, crearea sistemului de programe sociale bazate pe contribuția celor capabili să plătească, respectiv salariații, patronii acestora sau cei care lucrează pe cont propriu. Totodată, se consideră că în prezent atât în România, cât și în alte foste țări socialiste, nu se poate adopta un model universalist de protecție socială din lipsa resurselor, și că în fapt numai un transfer masiv de venituri din țările bogate poate conduce la un standard de viață relativ înalt, comparabil cu cel al Greciei sau Portugaliei, de exemplu.

Revenind la lucrările din acest an ale Seminarului consacrat „răspunsurilor sociale la transformări” vom consemna accentul deosebit pus pe necesitatea reformei în domeniul social, mai ales a securității sociale, precum și pe analiza nevoilor diferitelor categorii de populație, a atitudinilor și comportamentelor de răspuns. Astfel, un puternic element de consens l-au constituit referirile la incompatibilitatea vechiului sistem de securitate socială cu transformările induse de tranziția la economia de piață : Vladimir Rys, „*Reforma securității sociale în Europa Centrală*” : Probleme și strategii ; Grazyna Magnuszewska Otulak, „*Securitatea socială în Polonia : Timpul pentru reformă*” ; Ioan Mărginean, „*Dimensiunea socială a tranziției la economia de piață*”.

O primă direcție de identificare a soluțiilor de reformă a sistemului securității sociale s-a îndreptat spre asigurări : Martin Potucek, „*Dezvoltări recente de politică socială în Cehia*” ; Judith Eke, „*Politică socială în Ungaria după 1989*” ; Jery Mielecki, „*Reforma sistemului de securitate socială în Polonia anilor '90*” ; Mariana Stanciu, „*Principii de reorganizare a serviciilor sociale în România*”.

Se impune a fi consemnată și diferențierea de opinii între participanți în identificarea de soluții de reformă. Între acestea menționez și punctul de vedere exprimat la Seminar, potrivit căruia ar trebui să se acorde o atenție mai mare protecției prin proprietate, ceea ce presupune măsuri adecvate de redistribuire a proprietății de stat din diferite domenii (industrie, agricultură, locuințe etc.). Totodată, s-au remarcat soluții adoptate din perspectiva liniei ce diferențiază concepțiile liberale de cele social-democrate. Însăși separarea Cehiei și Slovaciei a fost pusă pe seama modelelor diferite de societate adaptate în cele două republici federale, respectiv liberalismul în Cehia și social democrația în Slovacia. Mulți vorbitori (din Est și din Vest) au considerat că în societățile analizate curentul social democrat este cel mai puternic, că tipul de societate spre care evoluează țările din Europa Centrală și de Est nu se suprapune întocmai modelului occidental, corporatismul fiind un posibil reper al unei viitoare societăți care să nu fie nici socialistă, nici capitalistă.

Dealtfel, cercetările realizate au relevat răspândirea aproape în proporții egale a atitudinilor individualiste, respectiv a celor colectiviste : Toni Makkui, „*Care este legătura dintre valorile bunăstării și atitudinile față de democrație și economia de piață*” ; Tanya Chavdarova, „*Percepția publică a inegalității de venit*” ; Frances Milard, „*Atitudinile publice față de problemele sănătății și bunăstării*”.

Pe de altă parte, însă, s-a atras atenția că atitudinile și comportamentele populației sunt puternic determinate de condițiile de viață ale diferitelor grupuri, nevoite să facă față unor dificultăți dintre cele mai severe : Claire Wallace, „*Tineretul și tranziția în Polonia*” ; Frank Laczko, „*Populația vârstnică și viitorul protecției sociale în Europa Central-Estică*” ; Jiri Vecernik, „*Probleme sociale și strategii de răspuns adoptate de gospodării în Cehoslovacia*” ; Jacqueline Heinen, „*Impactul politicilor sociale asupra șomajului în Polonia*” ; Nick Manning, „*Locuirea : privatizarea față de nevoile sociale*” ; Maya Keliyan, „*Reforma Agrară în Bulgaria*”.

În unele comunicări și intervenții s-a subliniat faptul că democrația reclamă o bază socială pentru a se dezvolta și consolida, bază absentă în țările aflate în atenție. În acest fel, încercările de a dezvolta simultan sistemul politic democrat și sistemul capitalist supune la efort politicul blocat de in justiția sistemului economic. O strategie coerentă a tranziției propune dezvoltarea statului bunăstării, care oferă anumite posibilități de atenuare a in justiției economice, și poate genera legitimarea sistemului politic.

Inchei aceste scurte referiri la problematica, deosebit de complexă, abordată la seminarul consacrat *răspunsurilor sociale la transformări în Europa Central-Estică*, prin relevarea caracterului de dezbatere deschisă, fără încorsetări sau idei preconcepționate, dezbatere bazată pe realitățile evidențiate de evoluțiile din ultimii ani.